Núm. 6 Tomo 6.

NÓS.

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Real, 36 1.°—A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará máis orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser das que por non iren rubricados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

Canzón leda, por BLANCO AMOR.
Sant-Iago na Bretaña, por CASTELAO.
As sombras naís, por RAMÓN OTERO PEDRAYO.
Dedalus en Compostela (Pseudoparáfrase), por VICENTE RISCO.
Arquivo Filolóxico i Etnográfico de Galiza.

Reloxería ZENITH

MAQUINAS PARLANTES. DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS

M. CALVIÑO - Ourense

Vicente Risco

Abogado

Santo Domingo, 47-2.° Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XI ★ Ourense 25 de Xulio do 1929 ★ Núm. 67

CANZÓN LEDA

. . . . . .
Bailava corpo belido
que nunca uovera amigo
¡Amor ei!

Bailaba corpo delgado
que nunca uovera amado
¡Amor ei!
. . . . . .

MARTÍN CODAX

Choutan ledicias no prado
—florido de tí quedei—
que s'escache o sol dourado.
¡Amores ei, amores ei!

Agroma o prado ledicias
—por tí e por mín, ben o sei—
o sol ouro para albricias.
¡Amores ei, amores ei!

No estuche d'un prado d'ouro
gardas, que ben cho mirei,
un non tocado tesouro.
¡Amores ei, amores ei!

Ledicias no prado choutan
—¡canta tí que eu bailarei—
i-os dedos do sol t'apoupan.
¡Amores ei, amores ei!

Pra que os teus labios maduren
un sol novo che darei
—pra que os meus bicos aturen—
¡Amores ei, amores ei!

O prado a florir de soles
que pra tí seiturarei,
cando en meus brazos t'arroles.
¡Amores ei, amores ei!

. . . . . .

Ledo s'alporice o prado
que do teu prado gostei
nun leito de sol dourado...
¡Amores ei, amores ei!

BLANCO AMOR

Bs. Aires, 1929.

SANT'IAGO NA BRETAÑA

POR CASTELAO.

Nas miñas andanzas por Bretaña a cata de cruces de pedra e nas poucas lecturas que podo facer, pol-o cativo estado dos meus ollos, atopo tanta fartura de lembranzas en col das pelengrinaxes a Compostela, que me arrisco a publicar iste traballo, nada mais que para aguilloar ôs nosos novos traballadores. Ben sabido é que eu abafo no ambente das bibliotecas e non viñen á Bretaña para remexer libros e papeles; mais o tempo está podre, chove a fío, e dá gusto enfiar palabras ô amor d'unha fiestra branca... Imaxinade, rapaces, o que tal pode haber eiquí e o que tal vos espera se vindes.

Os bretóns armoricanos foron sempre moi dados ás grandes pelengrinaxes e dispois da que chamaban o «Trou-Breiz», que consistía en visital-as cinzas dos seus sete Santos Bispos evanxelizadores da Armórica e creadores da nación bretona, a mais popular foi a pelengrinaxe a Sant'Iago de Compostela. Os bretóns alá ían en greas por mar e por terra, e isto pódeno atestigoar d'abondo as cantigas e tradicións populares recollidas. Apenas hay libro referente ô pasado de Bretaña onde non xurda algunha lembranza de Sant'Iago.

Sabido é que os bretóns veneran santos que non figuran nos calendarios, santos inventados pol-a sua imaxinación celta e canonizados pol-a sua piedade cristián, santos da sua raza sempre; mais o noso Sant'Iago foi tamén un santo bretón, coma calisquera dos vellos taumaturgos celtas arribados da Bretaña insular, porque tamén andivo por istas terras a conquerir almas, según contan as lêndas. Velahí unha: O río Vilaine, dende Redon ô mar, aparece dispois de fortes temporals, c'unha cinta d'escumas que vai pol-o meio do leito do río, e os habitantes de Rieux ollan iste fenómeno con certo temor porque ista cinta d'escumas é o *camiño de Sant'Iago*. Cóntase que unha vez O Apóstolo remontaba o río camiñando por enriba das augas, e que estaba tan canso que quixo repousar en Rieux, que era unha vila grande; mais os habitantes d'ista vila eran uns *hugonotes* e non lle consentiron descansar. Entón o Santo alritouse e berrou en ton profético: —«¡Ou vila de Rieux, tí serás destruída!»—e seguindo seu camiño marchou a fundal-a vila de Redon. E foi por iso que en desagravio se lle ergueu a capela que leva o seu nome *(Paul Sebillot. «Petite Légende Dorée de la Haute Bretagne», Nantes, 1897)*.

O estraordinario está en que moitas veces o noso Apóstolo foi preferido ôs santos do país. Abonda relembrar que Sant'Iago é o patrón dos mariñeiros. ¡Patrón dos mariñeiros de Bretaña! Coma se dixésemos patrón do mais arriscado, do mais grorioso; porque cand'os mariñeiros bretóns escolleron por patrón a Sant'Iago eran os donos do mar. Outra vez o noso Apóstolo derrotou ôs santos do país, como ten pasado por enxempro en Loquirec, perto de Morlaix. Conta Le Braz que amostrándose desconforme con que o culto a San Kirek fose sustituído pol-o culto a Sant'Iago respondeulle unha vella:

—San Kirek non foi mais que un Bispo e Sant'Iago foi un Apóstolo de Cristo. Un día, ou cicais unha noite, uns mariñeiros d'ista costa ollaron unha barca estrana, que tiña

SAINT
IACQUES
PRIE.S.?...
F:CHEZ
IEAN:IUL

unha forma de artesa e que camiñaba envolta n'unha nube lumiosa. Viña car'a rivèira, contra vento e marea, sen velas, sen homes, sen timón. Cando arribou achegáronse as xentes e viron deitado no fondo da barca o corpo d'un monxe vestido c'un traxe de pelengrino. Os mariñeiros que tiñan viaxado por fora recoñeceron a Sant'Iago e dixeron: —«É Sant'Iago de España ou de Turquía que ven para facer miragres na nosa feligresía. Recibámolo con respeto xa que Kirek vai indo moi vello». E dende entón vive antre nós y-é honorado coma patrón da feligresía *(A. Le Braz. «Les saints Bretons d'aprés les traditions populaires». Annales de Bretagne. T. XI, n.º 2, 1896).*

En chegando a iste punto xa temos que decir que os bretóns chamaban moitas veces ô noso Apóstolo *Sant Jakes an Turkez.* (Sant Yago de Turquía) e compre que falemos d'isto. Cando Luzel recolleu de boca d'unha mendicante a cantiga que vai ô remate d'iste traballo, estranouse do nome que lle aplicaba ô Apóstolo e ô publicala no ano 1868 ainda non sabía dar ningunha razón de tal alcume. Algún tempo dispois Le Men, dirixíndose ô sabio investigador bretón, di que descubreu na pequena eirexa de Pouldavid un *Sant'Iago de Turquía,* c'un bordón na man e vestido con roupa de pelengrino adornada con cunchas de vieira; di que a imaxe leva enriba da cabeza unha ferradura fixada na punta d'unha vara metálica (1) e pergúntase se non será unha reminiscencia da lua turca «Velahí a evidencia de lembranzas que datan da época da domiñación dos mouros na Hespaña» *(«Revue celtique». París, 1870-1872. T. I, p. 230).* Luzel volve a falar do caso; mais ainda está dubidoso. Di que non sabe de onde pode provir a tal denominación; mais o caso é—dí—que Sant'Iago está representado nas eirexas bretonas tendo na man tenazas, útiles ou atributos que mais parecen convirlle a San Eloi, patrón dos ferradores de cabalos. A verba bretona *turquès, ann durquès* siñifica tenazas; cada mitade d'unha tenaza representa bastante ben unha lúa mingoante na sua estremidade mordente, e isto pode sere a lúa crecente musulmán que os pelengrinos bretóns ollaban aeito na Hespaña e que por iso quixeron figurar eisí nas maus d'un santo que iles creían de orixen turco *(«Bulletin de la Société Archéologique du Finistère». T. XIII, p. 281. Quimper, 1886).* O caso certo é que a Hespaña era o país dos mouros e as verbas *mouros* e *turcos* remexéronse tanto no maxin dos bretóns que remataron por confundirse. Non se chamaba *Sant'Iago o turco* senón *Sant'Iago de Turquía.* Era simplementes un alcume dirixido ô país en que se encontraban as cinzas do Apóstolo, como alcuman *hugonotes* ôs malvados, como se adoita a chamar *bárbaros* ôs forzudos. O das ferraduras e ferramentas de ferrador terá algunha relación cos feireantes de cabalos? porque compre decir que os que viñan a mercar cabalos ou ben eran da Normandía ou da Hespaña. Para que se vexa como Hespaña era un país lonxano e misteiroso a causa dos mouros velahí vai unha cántiga popular onde se dí que os feireantes proceden do país dos *carrigáns* (seres misteirosos e malinos que viven nos dólmenes)

Hon-man zo ur balic a zo er	Velahí un bailiño doado
Ha 'n ve ket canet goall aliez	E que non se adoita a cantar
Dent euz ar vro ar c'horriganed	Veu do país dos *corrigáns*
Gant ar marc'hadourien ronseed	Cos feireantes de cabalos

(R.—F. Le Men. «Traditions et Superstitions de la Basse-Bretagne». Revue celtique. T. I).

(1) Dispois de ter rematado iste traballo caín en Pouldavid, n'un viaxe que fixen por terras de Douarnenez, e vín ô noso Apóstolo na eirexa. Non é certo o que dí Le Men. Sant'Iago, que é o patrón da feligresía, non ten ningunha ferradura enriba da sua cabeza; colgan d'un ferro espetado na coluna de pedra en que aparece o Santo e por riba da sua cabeza: un forcado de ferro, un grillón aberto e outro cerrado; as tres cousas penduradas de grosas cadeas. O cura da feligresía díxome que en Pouldavid estaba a cárcere mais temible de toda Finisterre e que Sant'Iago era o Santo mais adourado pol-os presos e que un grillón cerrado e outro aberto queren decir que o Apóstolo libertaba ôs prisoeiros. Falei c'unha monxiña moi vella e díxome que aqueles ferros pendurados enriba da cabeza de Sant'Iago son os istrumentos con que o martirizaron.—¿Os mesmos?—perguntéille eu—¡Sí-sí, sí; os mesmos!—respondeume—. Ben certo é que a imaxinación celta é insuperable.

Compre decir que confirmei como moitas veces chamaban Sant'Iago de Turquía ô noso Santo; pero xa levo visto varias imaxes do Apóstolo e ainda non-o vín en ningunha con ferramentas de ferrador, nín cousa semellante; pero... poida que...

En língoa bretona a *vía láctea* sigue chamándose *camiño de Sant'Iago (Hent Sant Jakes)* e das pelengrinaxes que os bretóns facian a Compostela na Edade Meia, quedaron lembranzas a barullo. Velahí tendes un grabado en madeira feito no século *XVIII*, onde se representa ô Apóstolo con esceas das pelengrinaxes ô seu redor, e antre ela a do miragre do aforcado. Iste grabado bretón é un dos poucos que se conservan, pois ista clás de estampas pegábanas nas paredes ou no fondo das liteiras de durmir, e agora non hay maneira de formar unha coleición que poida dar idea da importancia d'ista manifestación do arte popular. Pol-a inscripción do grabado sábese que o autor é *Jean Iul* e por outro grabado seu sábese que vivía en Douarnenez, supoñéndose que se trata simplesmente d'un tallista de madeira que co seu coitelo tanto decoraba liteiras de durmir como grababa planchas para estampas *(P. L. Ducharire et R. Saulnier. «L'imagerie populaire». París, 1925, páxina 302).*

Nas tres clases de moimentos caraiteristicos do arte bretón (Capelas, Calvarios e Fontes sagras) aparece o noso Apóstolo repetidamente.

Hay varias Capelas e eirexas adicadas a Sant'Iago, podendo citar antre outras intresantes unha do século *XIII*, que é un exemplar fermoso do primeiro estilo gótico, situada en Pleneuf *(P. Gruyer. «Chapelles Bretonnes», París).*

No calvario de Tronoën hay un Sant'Iago ô pé da cruz do bó ladrón. Iste calvario é do século XV, o mais antigo de todos e o que sirveu de modelo ôs demais; érguese ô pé d'unha fermosa capela do mesmo tempo, n'unha imensa desolación de terra que se perde na imensa desolación do Atrántico (eu gardarei d'istes dous moimentos unha das impresións mais punxentes da miña vida). Pois ben; tan estrana aparece alí a figura de Sant'Iago antre esceas que representan a pasión de Xesucristo, que fixo perguntar a un autor se a fundación da Capela e o calvario serán debidas a un voto de pelengrinaxe a Compostela *(Alexandre Masseron. «Quimper, Quimperlé, Locronan, Penmarc'h, París, 1928).*

Antr'as fontes sagras do que hay sementadas por istas terras, adicadas sempre ôs santos bretóns, podemos citar a Fonte de Sant'Iago, en Tremeven. Fonte milagreira, gótica do século *XVI*, onde o noso Apóstolo aparece sentado ô xeito do do Pórtico da Groria *(P. Gruyer. «Fontaines Bretonnes»*, Sant'Iago foi un santo de tal importancia que o mesmo Coëtanlem (mestura de noble, comerciante, corsario e pirata) que herdara mañas e fertuna de seu tío Jean Coëtanlem (1), ô morrer arrepentido deixa unha esmola â Catedral de Compostela con obliga de ir alá a levarlla (o testamento está publicado no *«Bulletin de la Société archéologique du Finistère». T. XIII, p. 251 e siguentes).*

Xa non me resta mais que copial-a cantiga *(gwersion)* de «Don Xoan Derrién», recollida e publicada por F. M. Luzel, que foi un dos homes a quen debe mais a Bretaña enxebre. Ista cantiga aparece no seu libro *«Gwersion Breiz-Izel». Lorient, 1868. T. I, páxina 120 e 124.*

E dispois deixarei par'a vosa regalía, coma un *latiguillo* de discurso, duas versións da mesma cántiga, publicadas por Maurice Duhamel no seu importante libro *«Gwersion Ha Soniou Breiz-Izel». París, 1913, p. 13.*

(1) Jean Coëtanlem foi un corsario e pirata que dispois de sere o dono do mar fuxeu a Portugal, onde chegou a Almirante. Unha lenda conta que foi iste mariño quen lle *soplou* a Colón a eisistenza da América *(Aubert. «Legendes traditionelles de la Bretagne. Saint Brieux, 1928 p. 131).* Pol-o visto consta por documentos que os bretóns ían pescar a Terranova e a veiras do Labradu denantes do descubrimento da América por Colón.

Non deixe d'adequerir

SEGUNDO LIBRO DE COUSAS

por CASTELAO

DOM IANN DERRIEN

I

—Dom Iann Derrien, kousket a ret,
War ar plun dous, me na rann ket!—

- Petra 'zo d'ar c'houlz-ma ann noz
E-toul ma dor oc'h ober trouz?—
—Me eo ho mamm, Dom Iann Derrien,
'Zo ama 'c'h ober pinijenn;
'Zo 'c'h ober pinijenn garo
Dom Iann, 'baoe ma 'z on maro
—Ma mammik paour, d'in lavaret
Petra 'zo defaot 'n ho andret?
—Gwez-all, pa oann war ar bed-ze,
Me am boa gret ur bromese,
Da vont da zant Jakez'un Turki;
Hir eo ann hent, ha pell mont di!—
—Ma mammik paour, d'in lavaret,
Servijout 'raë d'in monet?—
—Servijou raë d'ac'h monet,
Evel ma unan, ma veen bet.—
Dom Iann Derrien a lavare
D'he dad ha d'he c'hoar, en de-se;
—Ma zad, ma c'hoar, mar am c'hoaret,
Roït d'in daou pe dri c'hant skoed;
Roït d'in daou pe dri c'hant skoed,
'N ur veaj pell 'm euz da vonet.—
—Brema ta, pa'z oc'h beleget,
Brema, ma breur, hon c'honitafet?—
—Me ia d' zant-Jakez ann Turki,
Ewit ma mamm, hag ho hini.—

II

Pa oa gant ann kent o vonet,
Un Turkian hen euz kavet:
—Daoust did pe gonitad da lezenn,
Pe vont er mor braz war da benn!—
—Me n'gouitaïnn ket ma lezenn,
Pa iafenn er mor war ma fenn!—
Dom Iann Derrien a lavare,
'N kreiz ar mor braz, war he goste:
—Aotro zant Jakez benniget,
D'ho ti am boa c'hoant da vonet:
Me a roï dac'h un donezon,
A vezo kaer dez ho pardon:
Me a roï dac'h ur c'houriz koar,
A raï ann dro d'ho holl donar,
Ann dro d'ho ti ha d'ho pered,

DON XOAN DERRIÈN

I

—Don Xoan Derrién, vós durmides
Docemente en leito de plumas, i-eu non [podo!]
—¿Quén a istas horas da noite
Barulla na miña porta?—
—Son eu, vosa nai, Don Xoan Derrién,
Qu'estou eiquí a facer penitencia,
Qu'estou a facer dura penitencia,
Don Xoan, dend'a hora da miña morte!—
—Ay, miña probe nai, dígame:
Qué é o que vos compre?—
—Noutrora, cando estaba n'ise mundo
Fixera un voto
D'ir a Sant'Iago de Turquía,
O camiño é longo y-está moi lonxe d'eiquí!—
—Miña probe nai, dígame:
Serviríalle qu'eu fose alá?—
—Sí, iso serviría
Coma se alá fose eu mesma.—
Don Xoan Derrién díxolle
A seu pai e á sua irmán aquel día:
—Meu pai, miña irmán: se me queredes
Dádeme dous ou tres centos escudos;
Dádeme dous ou tres centos escudos
Porque teño que facer un longo viaxe.—
—Ay, agora que vós sodes crego
Agora, meu irmán, queredes deixarnos?—
—Eu vou a Sant'Iago de Turquía
Por miña nai e a vosa.

II

Cando ía en camiño
Atopouse c'un turco:
Escolle en renunciar á tua lei,
Ou vas ô mar, a cabeza diante!—
—Eu non renuncio á miña lei
Prefiro ir ô mar, a cabeza diante!—
Don Xoan Derrién decía
No meio do gran mar, deitado de costas:
—Señor Sant'Iago benaventurado
Eu quixera ir á vosa casa.
Eu faríavos un presente
Que sería fermoso, no día da vosa festa.
Eu donaríavos unha cintura de cera
Que daría volta a tod'a vosa terra;
A volta da vosa casa e do cimeterio

Ha d'ho holl donar benniget;
A raï un dro pe diou d'ho ti,

Iel' da skoulma d'ar grusifi!—
N'oa ket he c'hir peurlavaret,
Bars ann iliz eo antreet.

III

Dom Iann Derrien a lavare,
Eu zant Jakez pa 'z arrue:
—M'am bije gwinn ha platinenn,
Ur re d' respont ann oferenn!—
N'oa ket ar gir peurlavaret,
Gwinn ha platinenn 'zo rentet;
'Zo rentet gwinn ha platinenn,
Un el da respont 'un oferenn!
N'oa ket he ofern achuet,
He vamm d'ez-han em diskonezet:
—Kendalc'h, ma mab, kendalc'h bepred,
Ene da vamm t'euz delivret!
Ene da vamm t'euz delivret!
Da ene da unann zalwet!—
Dom Iann Derrien a lavare
En zant Jakez hag en de-se:
—Aotro zant Jakez benniget,
Grit c'hoas ur burzud em andret:
Plijit gant-oc'h ma 'z inn d'ar ger,
Me roï d'ac'h un donezon gaer:
Me a roï d'ac'h ur banier-gwenn,
Vo seiz kloc'h arc'hant euz he benn;
Vo seiz kloc'h arc'hant euz he benn,

Hag un troad balan d'hen dougenn;

Me a roï d'ac'h ul lamp aour-finn,
Braoa hini vo 'n foar Kintinn,

Ha gwiskamant d'ho seiz aoter,
Hag un oferenn bep-gwener!—
N'oa ket ar gir peurlavaret,
War dreuzou he dad eo rentet;

Rentet er ger, en ti he dad,
O c'houeza ann dour hag ar goad!
He c'hoar, vel ma deuz-han gwelet
Wit hen torcha hi a zo et;
Ma deuz tapet ul lienn-gwenn,
Ewit hen torcha penn-da-benn.

E de tod'a vosa terra abenzoada,
Que daría unha ou duas veces a volta â [vosa casa]
E viría atarse ô crucifixo!—
Axiña que rematou de falar
Foi levado â Eirexa de Sant'Iago.

III

Don Xoan Derrién dixo
Cando se veu en Sant'Iago:
—Si eu tivese viño e un cáliz
E alguén que me axudase a decil-a misa!—
Ainda non rematara de falar
E viño e cáliz lle foron dados
Que viño e cáliz lle foron dados
Con un anxo para axudarlle a decir misa!
Ainda non rematara de decil-a misa
Cando se lle apareceu sua nai:
—Ánimo, meu fillo, ánimo!
LibrácheI-a y-alma de tua nai!
LibrácheI-a y-alma de tua nai,
E salváchel-a tua!—
Don Xoan Derrién díxolle
Aquel dia o Sant'Iago:
—Señor Sant'Iago benaventurado
Facede ainda un miragre en meu favor:
Que eu chegue â miña casa
E fareivos un fermoso presente.
Eu donareivos un estandarte blanco
Con sete campanilliñas de plata nas puntas
Con sete campanilliñas de plata nas pun- [tas]
E unha vara de xesta ou de ballena para le- [val-a]
Eu dariavos unha lámpara de ouro fino.
A máis fermosa que haxa no mercado de [Quintin;]
E ornamentos par'os vosos sete altares
C'unha misa cada sesta feira!—
Ainda non rematara de falar
Cando se encontrou na porta da casa de seus [pais]

Foi levado â casa de seus pais
Deitando auga e sangue!
Desque o víu a sua irmán
Correu a enxugalo
Ela colleu depresa un lenzo branco
Para secalo.

—Ma c'hoarik paour, n'om torchet ket,
Ken am bo ma c'houezenn eured;
  Ene ma mamm 'm euz delivret,
Ha ma hini am euz zalwet!—
  Doue d'bardoño 'nn holl anaon
'Ma he gorf paour war ar var'-skaon;
  Breman ema dirag Done,
Graz d'imb holl da vonet iwe!

—Miña probe irmán, non m'enxuguedes [máis]
Qu'eu o que teño é o suor da morte
  Eu librei a y-alma de miña nai
E salvei a miña!—
  Que Deus perdoe a todal-as probes almas.
Seu probe corpo está no taboado fúnebre.
  Il está agora diante de Deus
E que poidamos nós tamén ir alá.
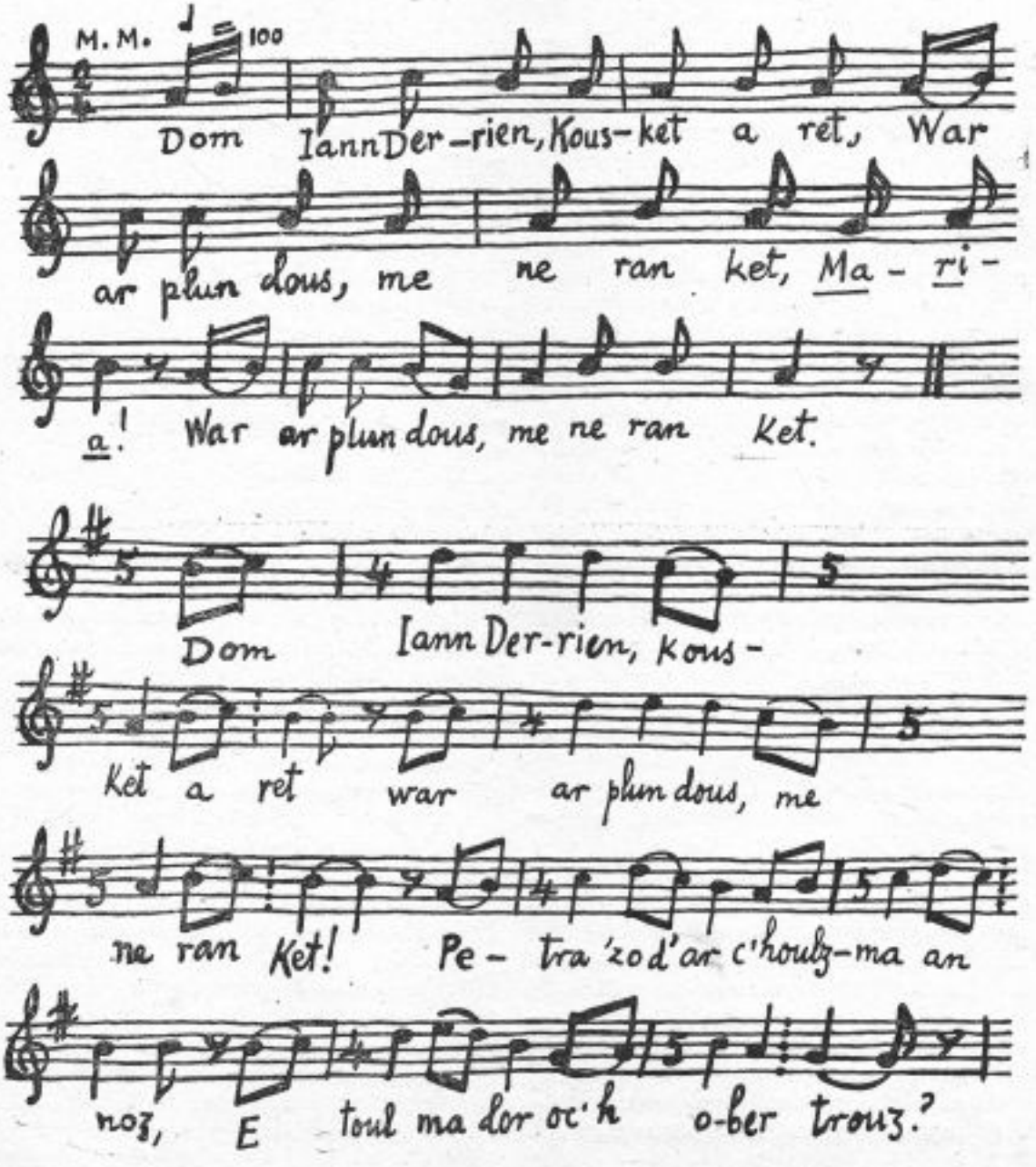
M. M. ♩ = 100
Dom Iann Der-rien, Kous-ket a ret, War
ar plun dous, me ne ran ket, Ma-ri-
a! War ar plun dous, me ne ran Ket.
Dom Iann Der-rien, kous-
Ket a ret war ar plun dous, me
ne ran Ket! Pe-tra 'zo d'ar c'houlz-ma an
noz, E toul ma dor oc'h o-ber trouz.?

AS SOMBRAS NAIS

Toda mocidade decorre com'unha fonte baixo as aras d'unha sombra. Sombra dos castiñeiros, da eirexa do logar, da pequena escola franqueada ô infindo latexar da campia pr'os rapaces labregos. Sombra dos soportás, das esquinas indefrentes dos Bancos orgulosas proas de navíos d'alto bordo, de vellas murallas esmorenadas agarimadoras do vicio, do hospicio branco como sabán de probe, p'ros rapazes das cibdades. Sombras qu'endexamais se poden esquecer e van todo o vivir c'o home refrexadas no fondo dos ollos por moito qu'istes se laven en outros hourizontes. Fican como esenzal determiñante do carauter, ás veces pouco precisabres, intuitivas, nunca eliminabres no análisis. Mais agora soilo queremos considerar outras sombras mais aparentes pois acougan o desenrolo do esprito xa disposto i-endereitado car'os camiños da vida. Espertan amor ou odio, son aceutadas ou negadas, non poden ser nunca indefrentes. Aquil abogado qu'eu ben conocín era un home coidadoso dos seus bes, atento ô seu despacho, importante persoaxe do partido conservador, home de aparencea civil compreta e sadisfeita. Non lle gostaba falar do pasado e botábase de grande amigo das novidás: non dubidóu en mercar o primeiro quinqué de petróleo que vendeu na cibdade un marchante e xa na caducada vellez gozóu coma un neno dándolle ôs botós da lus eleutreca. Mais tiña unha maneira especial de poñer o verbo na frase e dispoñía os axetivos como avangarda dos sostantivos; acendía o cigarro con certo rito cando s'ouvían os toques d'ánemas e c'o seu gorriño bordado siluetábase sobr'un fondo de libros en pergameo c'a seguridade do retrato do autor en certas ediciós dos séculos da monarquía absoluta. Habia no seu vivir un tempo medido por bateladas e unha oraceon dita ou non dita a certas horas do día. Aquil señor fora colexial no Seminario pr'o Latín e as Humanidás e nín a algareira estudiantina da Universidá reformado n'un pseudo modo afrancesado por Moyano e Gil de Zárate lle poidera arrincar o cuño do cráustro.

Pensando na Galiza do século dazanove deseguida estabrécese unha división entre os seus elementos civís. Homes criados no craustro (no colexio maor, na facultade de Teoloxía, no Seminario, hastra na pasantía de latín rexida por un escrautrado) e homes da Universidade. Manuel Anxel Corzo foi seminarista. Neira de Mosquera rillóu o latín e a retóreca dos dómines, Xohan Manuel Pintos viviu n'unha celda de convento estudando c'os dominicos d'a Cruña. Varela de Montes empregóu grande parte da mocidade á sombra do mosteiro de Sobrado e tod'a sua vida gardou non pouco do grande estilo ecresiásteco apesares de tratar materias ben difrentes. No seminario de Tui crióuse aquila íntema contradiuceón que acabóu no suicideo de Teodosio Vesteiro Torres. Pastor Díaz educóuse de paxe na solenidade de Fonseca. O intresante Arauxo de Lira fundador do «Diario de la Marina» da Habana e morto romantecamente en desafío non foi pol'a encraustaceón monxe de Samos. Podería alongarse a lista, y-engadirse aquiles

outros que sin entrar nos vellos centros tradicionaes ainda os lembraban vivos e imponentes espertando amores saudosos ou feras rebeldías. O tipo universitario tardou moito en madurar, pois a universidade antiga estaba toda penetrada pol-o esprito do craustro. Abonda lembrar o famoso coarto dos libros defendidos e a severa críteca das costumes e doutrinas. A Universidade do Estado, privada da branca rosa teolóxica non foi capaz de criar un carauter semellante en forza. O estudante chapón ou rebelde debía mais a sí mesmo e a tradiceon soilo se foi producindo pol'a eficacia d'algús mestres autorizados. No home vello ou maduro de hoxe non s'atopa un sentido do vivir, unha forma social, unha costume forxada no vivir d'estudiante. Foi un dos grandes males impedidores do nascimento d'unha caste direitiva. O novo licenciado saído da Universidade era materia doada pra todol-os influxos da politeca. O tipo de *clerc* non podía crearse, ficaba sempre inicial e variabre. Agora o novo rumbo da Universidade c'as suas istitucións de coloboraceón e vivir integral está en camiño de formar unha minoría carauterizada pr'a direuceón e todol'os que apenas fumos moldeados pol'o floxo vivir universitario ollamos o novo esprito como unha salvadora espranza.

R. OTERO PEDRAYO

DEDALVS EN COMPOSTELA

(PSEUDOPARÁFRASE)

O que vou referir acouteceu coma vo-lo conto n-unha mañá de seca-fría, quinta-feira, día da Ascensión do Noso Señor do ano de 1926 da Era Cristiáa, cento e vinte anos despois da invención do Corpo do Santo Apóstolo Sant'Iago Zebedeu, e sendo o autor d'iste escrito de corenta e un anos.

Día nebracento e fresqueiro, con moito gando en Santa Susana e rapazas de trenza c'unha lazada no cabo andando pol-as rúas de tenda en tenda.

Foi a segunda vegada qu'atopei a Stephen Dedalus. Il já estivera aquil inverno no meu despacho d'Ourense Sto. Domingo, 47, 2.°, en corpo e alma, co-a sua barbiña e os seus anteollos, e a solapa do sobretodo subida, con chapeu negro, e d'un geito que semellaba qu'iba enloitado, sen estalo... O certo, pra contar verdá, é qu'esta sua presenza colleu realidade no terceiro mundo dos tres mundos inteiros de cada home, a saber: Mundo sensíbele, Mundo inteligíbele, Mundo maginábele (asegún algús: previsíbele), triple micro e cecais non macro cosmo—ao menos asi pensaba eu d'aquela—; mais pr'o caso d'esto escribir, tanto ten, ademais de que sempre será unha caste coñecida e non nova de realidade a realidade do terceiro mundo... Ocupada a camilla pol-os que jogaban a *mah-jongg*, cómplices meus no pecado d'orientalismo, Stephen Dedalus acomodouse na gran mesa Luís XVI, un pouco alemana por ter sido collida d'un modelo alemán, e acugulada de libros, revistas, brochuras, papeis, boletís, jornáis, cartas, tarjetas, secantes, colillas e un doble decímetro que sirve pra pôr a escala ás plantas das eirejas románicas. Somentes que cand'estivo na miña casa, tiña Stephen corenta e tres anos ben cumpridos, e cand'o atopei en Santiago algún tempo despois, tiña dazanove anos, misteiro que ben se poderá enxergar sen botar contas en col da relazón matemática dos anos de Stephen Dedalus cos anos de Leopoldo Bloom; abonda con porse na realidade das cousas e já está, porque resulta probado que non somentes unha reversión do tempo é teoricamente posíbele na fiseca matemática, senón que realmente unha tal reversión acontez realmente no ensoño, d'on-

de se deduz qu'o esprito pode lêr no libro do tempo pra trás ou pra diante, atal é coma se lên as escrituras aryas, ou atal coma se lên as escrituras semítecas, sen qu'o escrito perda a sua sinificazón, anque cecais o misteiro do acontecer se puñera craro pra aqüil que sopera lêr d'enriba embaixo, coma se lên as escrituras mongólicas.

Tampouco penso en que seña estrano atopar con Stephen en Compostela, onde poida que haxa mais de un.

O caso foi coma vou referir: surtín eu d'unha tenda d'ultramariños da Azabachería, toda chea de latas ordeadas com'os libros d'unha bibrioteca. A semellanza non está somentes na ordeación en alzadeiros; está mais ainda en que as latas co-as suas etiquetas e rótulos e co que levan dentro, teñen algo de libros de Historia Natural, ond'a Natureza está tan morta coma nas latas e nos cadros de moitos pintores, tanto dos que pintan naturezas mortas, coma dos que pintan naturezas vivas que saen mortas, Din a volta pol-a Praza do Pan, onde Cervantes, seicionado e estilista, está no meio da fonte, oujeto d'arte propio pra premeo de Certame Literario, se non fora o coste do carreto, e tomei pol-o Preguntoiro, e despois d'unha pousa no 32, baixo, tenda d'óptica, baixei pol-a Calderería, e logo por Tras de Salomé á Rua Nova. Pasei o Pórtico de Salomé, sacando o chapeu ao pasar diante da porta, e na libreiría do lado estaba Stephen.

Hora e meia andivemos en amor e compaña por baixo dos arcos da Rua Nova, d'aquela desertos e doados pra qu'o esprito camiñe mais do que camiñan os pés, pra deixalo voar com'un papavento, sempr'un tendo mau da corda, sen frenar de mais.

Tristeiro coma de cote, Stephen falaba; e eu falaba co-il, sen medo ningún, e vou pôr eiquí a nosa conversa pra istrucción d'escarriados.

E dixo Stephen Dedalus:

—Já sei que te non estrana o verme eiquí. Comprendes qu'eu seña o último romeiro de Sant'Iago. Arelo qu'o meu corpo descanse a carón do corpo do Apóstolo, porque ben visto, já pouco me queda por facer no mundo mais que morrer, e morrerei eiquí, coma Gaiferos de Mormaltan, ou coma Guillerme d'Aquitania. Quero descansar na vosa cova, ser enterrado eiquí convosco e co-a vosa y-alma. D'eiquí pra diante, já non virán eiquí mais que turistas; o tempo dos pelegriños pasou pra sempre, eu quero sel-o derradeiro.

E dixen eu:

—Quero que m'espriques tres cousas: primeira porqué, sendo asina que tí andas pol-o mundo fugindo da Cruz, vés eiquí en precura da soma do Santuario.—Segunda, porqué, se precuras o Santuario, nono precuras na tua terra.—Terceira, porqué, se fuges dos homes da tua raza, vés eiquí, antre homes da tua raza.

Dixo Stephen Dedalus:

—Cada unha das tres preguntas que me fas contén ademais un suposto, e a pregunta pende d'ise suposto, porque pensas que hai unha contradizón antre ise suposto e a miña conduta. Na primeira pregunta, o suposto é certo e verdadeiro. Eu ando pol-o mundo fugindo da Cruz; nin na vida nin na morte, quero ser da Santa Compaña.

Dixen eu:

—Iso proba que tí sabes ben o que repersenta o misteiro da Santa Compaña, que non é mais que a Eireja Padecente que se fai visíbele pr'as almas non contamiñadas, ou pr'as almas perdidas de todo, o qual ata certo punto ven ser equivalente. Mais d'aquela debes saber tamén, porque se cho non deprendeu a singeleza, deprenderíacho a picardía, que cand'un camiñante atopa a Santa Compaña, pra que lle non metan a Cruz, abre os brazos en cruz, e berra: «Esta é a miña Cruz!»

Dixo Stephen Dedalus:

—Nin xiquera me compre abril-os brazos: eu son a miña Cruz. Eu son a miña penitenza, a miña pena, o meu castigo, o meu verdugo, a miña condenazón.

Dixen eu:

—Distingamos: cand'un anda co-a Cruz, devece o corpo e esmorece a y-alma; mais sálvase o home. Que já sabes que o home real e verdadeiro non é o corpo soilo nin a y-alma soila, senón o composto, e o que se ha salvar é o home composto d'alma e cor-

po, e por iso é pol-o qu'está disposta a resurreizón da carne.

Dixo Stephen Dedalus:

—Ben sei. Mais atrás da Cruz anda sempre o demo. Ao fillo do ladrón d'Armenteira, cando foi restituír a Cruz que roubara o pai, e lle fallaban as forzas no camiño, o demo ajudouno ata que deixou a Cruz na eireja, mais tan logo como a restituíu, levouno o demo... Mais s'eu son a miña Cruz, como m'hei arredar d'ela pra que me leve o demo?

Dixen eu:

—Cand'un home por levar co-il cruces ou reliquias, non pode entrar no inferno, anda á precura d'unh'alma caritativa que lle tire a Cruz que leva.

Dixo Stephen Dedalus:

—Mais eu, o úneco bendito que levo comigo é o meu sangue celta. Namentras me non tiren o meu sangue celta, me non poderei arredar da Cruz; no meu sangue está a miña cruz, e namentral-a miña vontade renega da Cruz, o meu sangue vai car'a ela, e cola d'ela com'a seiva d'un arbre decotado na forza da vida en primaveira; porque a nosa raza é tamén un arbre decotado, é tamén un Cristo enclavado na Cruz a deitar sangue; baixo das águias do Imperio e o trunfo dos Césares, a nosa raza é a viva imaxe de Cristo crucificado.— E eiquí tes a solución do pirmeiro dos tres probremas que me puxeches: eu ando pol-o mundo fugindo da Cruz, sen qu'o meu sangue me permita arredar d'ela, senón que costantemente turra de min car'o Santuario. Veleiquí a primeira razón, que é a razón psicológica; mais hai aínda outra razón, que é a razón metafíseca: ja o dito vulgar, que citei enantes, respondendo ao teu segundo argumento, diznos qu'atrás da Cruz anda sempre o demo. N-efeito, o demo se non pode arredar endejamais compretamente de Deus por mais que queira. O demo ten a vontade arredada do seu ser; a sua vontade é a que está no inferno; quen sabe s'o seu ser verdadeiro non sigue aínda no ceo?... Pois ben, así com'o demo se non pode arredar inteiramente de Deus, asina eu, que son do demo, me non podo arredar tampouco moito da eireja. Sinto algo que turra de min car'a ela, car'a liturgia, car'a teología, car'a filosofía escolásteca, car'a erudizón conventual, car'a discipriña dos claustros; me non podo escapar d'ise circo mágico, por mais que faga...

Dixen eu:

—A pauliña que leva o demo Satanás, é o ser unha criatura de Deus.

Dixo Stephen Dedalus:

—Por iso quer sempre o mal e sempre fai o ben.

Dixen eu:

—Nunca comprendín ben ise dito de Goethe. O qu'acontez, é qu'o poder do mal é limitado. O foguete fuge da terra ata que remata a pólvora da subida.

Stephen Dedalus calou, e eu tamén fiquei calado. Seguimos camiñando car'o Toural. Na esquina, por frente ao posto onde venden os jornais, paramos unha miga. Pasaban algús por baixo dos arcos do cantón, vindo das Huérfanas. N-esto saquei un cigarro e ofrecín outro a Stephen. Non-o quixo.

—Non se debe fumar. O tabaco é un veneno e o fumar un gasto tonto. Nin se debe fumar, nin beber. Hai que conserval-o corpo san e limpo. Debemos combater todas esas feblezas da vontade.

Dixen eu:

—Era n-outro tempo; agora já non. Eu non teño vicios. Pra qu'os quero? Anque che pareza mintira, hoxe os homes já van tendo menos vicios, porque já lles non fan falla. Atoparás já moitos que non fuman, nin beben viño, e aínda bastantes que non comen carne. Tocantes aos outros pecados, has reparar que se dan moito mais en homes de certos anos. A mocedade é moito menos pecadenta do que era no teu tempo... E a cousa esprícase ben: o vicio já non sirve pra se condenaren os homes. Os d'antes, sendo mais fortes e resistentes, aturaban aínda de vellos unha vida de vicio e podían morrer sen arrepentimento; os d'agora, que conservan a saúde a poder de régime dietético, d'higiene e de sport, poderán faguer algús anos unha mala vida, mais o seu corpo logo cansa, e teñen que vir ás boas. Esta é a razón físeca. A razón metafíseca é qu'o vicioso, ao fin, é un home qu'aceita os dons de Deus; poderá abusar d'iles, poderá ser egoís-

ta e desagradecido, poderá ser hipócrita, mais non é soberbio. O soberbio non ten vicios, o soberbio é pulcro e impecábele. Por esta causa, os homes, conforme se vaian afastando de Deus, han ter menos vicios, e por iso ves trunfar as Sociedás de Tempranza e as istituciós fomentadoras da moral púbrica. Já verás como se ha prohibir a prostitución, hase perseguir o opio e a morfina e a cocaína, e non ha haber bailes, nin teatros, nin cabarets. Os homes futuros han ser abstemios, vegetarianos, castos, honrados, tolerantes, ben pensados e ben falados, e as mulleres honestas e traballadoras. Han semellar santos e han ser verdadeiros condanados.

Dixen eu:

—Já dín qu'o Antecristo ha remedar ao Cristo.

Dixo il:

—Estamos divagando. Imos á tua segunda pregunta, de porqué non precuro o Santuario na miña Terra. Respondo: do mesmo geito que fujo da Cruz, fujo da miña raza. Primeiro: porque a raza é un vencello e eu quero ser libre; segundo, porque a miña raza é a image viva de Cristo, e eu quero sel-a image do Antecristo. Respondo ainda: do mesmo geito que fujo da miña raza, fujo da miña terra. Primeiro, porqu'a miña y-alma afogábase n-ela...

Atallei eu:

—Iso pásalle a todol-os literatoides de provinza. Canto mais pequena é a y-alma, mais espazo quer.

Dixo íl:

—Por certo. Non podo negar que m'imito aos literatoides de provinza. Já sei que é un defeito, unha mágoa. Non sería quen son se non tivera lixo; d'aquela non podería ter nado de muller.

Dixen eu:

—Tamén Maldoror pensaba qu'era mais que iso...

Dixo íl:

—Me non poñas en comparanza c'aquil probe home, qu'asegún León Bloy non mereceu ir ao inferno. Eu son outra cousa: de propia vontade, con toda concencia, cheo de siso, co-a miña carne mortal inteira, cos meus cinco sensos corporás, co-as tres potenzas da miña y-alma, escollín a condenación. Teño já meio corpo mergullado no inferno; d'un istante á outro, o meu pai adoutivo d'aló embaixo turrará por mín, e abur!... Me non atalles mais, se qués que che responda ás preguntas. A miña terra era pra mín un nó de silenzo da gorja, unha mortalla no corpo, e uns grillons nos pés e nas maus. Ademais, aquiles homes queren ser, e eu quero o non ser; aquiles homes soñan e fan unha pátria, e eu son o home que se non quixo agionllar diante da sua nai morta.

Dixen eu:

—Tamén eiquí hai unha nai morrendo, e moitos fillos que se non queren agionllar diante d'ela.

Dixo íl:

—Ben sei. Já non precisas que ch'esprique a tua terceira pregunta.

Ditas estas verbas, seguimol-os dous en silenzo ata o cabo da rua sonorosa de tan calada. Despois pol-a Conga, a Quintana, as Platerías, a Praza do Hospital — Montero Ríos estaba o dia aquil invisíbele—e por debaixo do arco, de novo á Azabachería, e un pedazo pol-os soportás que dan riba do patín da Catredal.

Stephen Dedalus volveu falar:

—Por iso que dixeches denantes é pol-o que eu, fugindo dos homes da miña terra, veño eiquí precural-os homes da miña raza. Olla: alá na miña terra, os meus irmaus camiñan car'o ser. Eiquí todo camiña car'o non ser, pol-a vontade e pol-a industria d'istes meus irmaus d'eiquí. Istes son os meus. Veño eiquí gozarme no suicidio da miña raza. Por iso, porqu'eiquí todo corre á perdizón, quero vir eiquí morrer, vivindo antre mortos os meus días derradeiros. A d'iles, que já non son d'eiquí, é a miña verdadeira patria.

—Dixen eu:

—Será a patria dos sen patria.

Dixo Stephen:

—A miña patria é a patria dos sen patria.

Dixen eu:

– Os sen patria non son dinos d'amore.

Dixo Stephen:

—Nin lles quero nin-os odio. Sendo a quentura a propiedade do amor e do odio,

e sendo a friage a propiedade da soberbia; sendo a quentura e a friage dous aicidentes contraditorios que mutuamente s'escruien un ao outro, de geito que se non pode dar cousa ningunha que seña a un tempo fría e quente, com'a miña natureza é fría, non podo sintil-a calor do amor nin a do odio. Tampouco pode ser, porque non son soberbios, e pol-o tanto non dan razón oujetiva pr'o amor nin pr'o odio. Iles nono fan por soberbia, senón por incoscencia; van movidos pol-a indución da gran máquina oficial en cuio campo magnético viven anque non estean direitamente coneitados co-ela, ou singelamente por mimetismo, com'as monas. Eu divírtome co-iles, e por iso vou tomar café na sua compaña no Quiqui Bar.

Dixen eu:

—Porqué n-ise café precisamente?

Dixo Stephen:

—Porque é d'unha arquiteitura odiosa.

Dixen eu:

—Vulgar, nada mais.

Dito Stephen:

—Non hai tal. Aquela arquiteitura realiza bastante ben a contra-estética.

Dixen eu:

—E que é a contra-estética?

Dixo Stephen:

—Compre distinguir antre *contra-estética* e *an-estética*. A primeira, incoscente e invountaria, é un fenómeno universal nos nosos días, está nas maus de calquer *americano* que volve d'alá, coma de calquer ditador oriental, chámese Mustafá Kemal ou Amanullah. A segunda non pode ser abranguida mais que por naturezas geniás, coma Le Corbusier: esas casas que fai Le Corbusier, que semellan cómodas cos caixós abertos, son a an-estética realizada na arquiteitura. Unha e outra opóñense â beleza: a anestética suprímea, a contra-estética derrámaa. É o caso do Quiqui Bar... Tamén me gusta unha casa que hai no Preguntoiro, e algunhas outras mais.

Dixen eu:

—A beleza é o esprendor da Face de Deus espellándose nas criaturas.

Dixo Stephen:

—Por iso hoxe os homes quérena desbotar de todo... Mais imos â Catredal. Eu gozo correndo risco, por iso ando sempre arredor da pía d'auga bendita; bebería n-ela de boa gana, com'o cabalo d'Almanzor... Se non estivera chea de microbios...

Dixen eu:

—Mais o demo gózase na podre, e na porcallada.

Dixo Stephen.

—Tamén iso era n-outro tempo. O demo agora fíxose moi pulcro. Veleiquí a verba.

Dixen eu:

—Esa verba emprégana eiquí todol-os filósofos.

Dixo Stephen.

—Ben sei. Principalmente os neo-idealistas. Mais esa verba de cuarto de baño, que evoca o grifo, o water-closet, o irrigador, o bidet e a bobina de papel, venlles do materialismo práitico. Tocantes â podre, o demo non-a pode amar, porque é a descomposizón da materia, e ademais porque por unha beira, a podre produz nova vida, e por outra porque n-ela, coma no sofrimento, a materia espirtualízase: é o caso tan coñecido do Cristo de Grünewald e do cadro de Valdés Leal no Hospital da Misericordia de Sevilla...

Cruzabamos o patín da Azabachería. Entramos na Catredal démol-a volta pol-o Pórtico da Groria, sen ollar Stephen tan xiquera pr'as figuras. Somentes, voltándose car'a banda da Epístola e ollando a parede lisa, dixo:

—Iste é o lugar do San Cristobo. Eiquí non-o hai; vós en troques téndelo n-Ourense. Din que o San Cristobo tiña cara de cán; o que m'ha levar a min ten cara de coello...

Andivemos car'a cabeceira e entramos na girola. A portiña por ond'un baixa car'o Sepulcro estaba aberta, e baixamol-os dous.

Diante da y-arca de prata, as luces ardendo quedas e inmóbeles, que aluman sen que se sintan arder, semellan lámpadas perpétuas.

Stephen enmudeceu â entrada, e púxose branco coma papel. Co-a voce tremente e baixa, dixo aigiña:

—Non. Imos, imos d'eiquí. Pronto.

Surtimos, e cando se repuxo, dixo:

—Non podo estar embaixo. Alí hai algo;

d'alí sai unha forza que non podo aturar. Alí síntese a eternidade.

Dixen eu:

—Síntese a eternidade do Esprito e a eternidade da Terra. Olla logo que non importa todo canto fagan os desleigados, porque non han poder suprimir o que é eterno na mente de Deus. A Terra é eterna na lembranza, e a y-alma é da natureza da lembranza que é a sua esencia, e o lugar da lembranza é o Entendimento diviño, realidade das realidades. Ahí embaixo témol-a promesa de qu'a lembranza ha reencarnar, e tanto ten qu'as almas d'hoxe estean esquecidas, porqu'esas almas non han estar sempre n-iste mundo, e outras han vir, e algunhas já están eiquí, anunciando os tempos. E os teus tempos han pasar, e se cadra ainda enantes que morras, has vel-o trabucamento e o erro no teu camiño.

D'aquela já se repuxera Stephen, e respondeu:

—O meu camiño está escolleito d'unha vegada pra sempre. Tanto tén que seña bó, coma ruín. S'é unha cousa ou outra, nen tí o sabes, nen eu tampouco. Pra calquera lado que me leve, hei ir sen remordimento. O que che digo de certo é que ahí embaixo non hai mais qu'unha cova onde toda lembranza e toda espranza fican soterradas pra sempre. Por iso, anque fujo d'ela, eu amo esa cova, e dend'eiquí pisoa cos meus pés.

Dixen eu:

—Manqu'así fora, esqueces a resurreizón da carne e'a restaurazón que ha vir de todas as cousas no terceiro Reino: a *Apocatástase*.

Dixo il:

—Iso cheira a doutriña platónica. E mais tí dixeches unha vez que nós non podíamos comprender a Platón.

Dixen eu:

—Mais podemos comprender a San Agustiño.

Dixo il:

—O qu'eu digo é que o terceiro Reino ha ser o do Antecristo.

Dixen eu:

—Ise non é un convencimento, senón un deseje. Eu comprendo ben que o qu'escolleu o inferno, queira que todos vaian a il, que é o que quer Satanás.

Dixo il:

—Quere, mais é por amor. Satanás ama aos homes con amor infinito, e quer que todos señan pra il. As penas do inferno son os espasmos do amor sádico de Satanás... De qu'un empeza a servilo, ja encomenza a sofrir, porque Satanás é unha fonte sen fin de amor que dá sempre sen esgotarse, e coma non ten mais que door, somentes dá door. Eu que m'entreguei a il sen pauto, por libre donazón graciosa do meu ser, non por iso fiquei sen paga: levo comigo seu don; deum'o desacougo pra sempre. O qu'eu encomencei a sintir cand'ainda era un santo na Illa dos Santos, e que me leva pol-o mundo fugindo da lembranza que ven decote comigo com'unda fada, pungente no curazón com'aquil cravo que levaba Rosalía... Teño medo qu'esta lembranza me non deixe entrar no inferno, com'o hábito dos empanados; quixer deitar fora tod'o meu sangue, tod'a sustanza das miñas células... Coñezo un crego, perto do Ferrol, qu'estudou as cencias ocultas; cecais il, pol-o poder da mágica preta liberal que todo fai, poida evocar o vampiro que deixe meu corpo resequido com'a momia d'aquil Faraón que pagou na Alfándega inglesa coma peixe seco, asegún refiren Eça de Queiroz e Dmitri de Merejkowski; mais pouco imporia, porque non hai un átimo no meu corpo que non seña de sustanza gaélica... E despois de todo, se non houbera inferno? E que mais terá qu'o inferno estea no centro da terra que qu'estea eiquí?

Despois bateu c'unha mau na coluna, e dixo:

—A pedra de grá é ben dura, ben apertada, resiste ben. Semella que pra ela n'hai tempo. O tempo que rilla, que desfai e que esfarela. O outro todo é doado n-esta terra; mais non haberá no mundo quen queira facel-o gasto preciso pra destruir estas pedras a poder de dinamita. Cantas toneladas farían falla? Semella isto unha revolta da materia contra de Satanás. Veleiquí outro punto difizle que me preocupa.

Dixen eu:

—Antes desfarás a pedra grau por grau, que matal-o esprito que vive n-ela e a mantén ergueita. Bota abaixo todas estas torres

e todas estas colunas: o esprito volverá erguer outras tantas; queima todol-os libros: o esprito volverá facer outros novos. E contra o esprito nada pode Satanás.

Dixo il:

—Contr'o esprito combate o esprito. Satanás é unha parte do esprito revoltada contra do esprito todo.

Dixen eu:

—Ise esforzo de negazón e de revolta está fadado a perderse no propio valeiro qu'anda a precurar.

Dixo il:

—N-iso está o seu trunfo.

Dixen eu:

—E n-iso está a fundenza da paz derradeira.

D'aquela, Stephen Dedalus e mais eu fixemos as paces. Stephen mergullou os dedos na pía da auga bendita e oferceuma, e eu fixen o siñal da Cruz.

—

Pode qu'alguén dea com'apócrifas —coma se foran as de Stressemann— estas decraraciós de Stephen Dedalus. Il non-as ha negar, porque anque todos señamos hipócritas en iste mundo cando falamos de nós mesmos, Stephen Dedalus non debe ser hipócrita, se non quer deixar de ser soberbio. Tocantes aos demais, eu non respondo da autencidade empírica d'estas decraraciós; respondo da sua absoluta necesidade metafíseca. Non hai mais qu'ajuntar o que sabemos de Stephen, pra deducirmos lógicamente, con seguranza críteca todas e cada unha das verbas que en iste escrito lle son apostas. Ademais, eu non son tampouco culpante de ter lido de cabo a rabo o *Portrait of the Artist as a young man*, que o mesmo Dedalus m'obrigou a mercar aquil día na tenda de libros da Rua Nova. Pode tamén que Stephen Dedalus houbera falado d'outro geito en Dublin ou en Zurich; en Compostela é seguro que falou com'eu digo, e non podería falar d'outra sorte, sen deixar de ser il quen é asegún o *Portrait*, e sen deixar de ser o que é Compostela asegún a verdade.

Tamén é certo que pol-as circunstanzas especiás da miña vida —o anecdótico— eu tiña por forza o día aquil qu'atopar a Stephen Dedalus; e que se dixen ao comenzo que a presenza d'il collera realidade no terceiro mundo interior, o qu'iso quer dicir é que foi n-ise mundo ond'eu o *percibín*, non que fora do meu ser non fòra a sua unha presenza real en corpo e pensamento, en carne e óso, o qual ben podeu acontecer, embora tampouco eu poida asegurál-a realidade empírica do feito.

E despois de todo, se cadra, pode que non seña tan fero coma il se quer pintar...

VICENTE RISCO

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

TRES PORQUÉS SABIDOS DO POBO

I

PORQUÉ SAN PEDRO FOI CALVO

Cando Dios e San Pedro andaban pol-o mundo houbo caso que tiveron fame.

—Pedro—dixo Noso Siñoriño—vés alí canto fumega aquel tellado; chégate alá que estarán cocendo e prégalles algo por amor de Deus.

Foi San Pedro e déronlle unha bola pateliña, quente que pelaba; mais co-a cobiza da fame, agachóuna debaixo da pucha, voltando maus valdeiras.

Calou Noso Señor e seguiron seu camiño paso a paso, San Pedro degorábase por peliscar na boliña; pero cada que o percuraba as furtadelas, faláballe o Señor de calquer cousa:

—Pedro, cata unha paleira de cobra.

—Pedro, non sei se aquel melro será melra.

—Pedro, mira que milliño tan serodio.

—Pedro, estes carballos ¿son de pola ou son de landra?

—¡Son de Xuncras que me leve!—estoupou o Apóstolo—Tome,

ehi vay a bola, que queima que esfola,
que me leva o curuto aburado,
¡e o degonio que cargue co-a bola!...

Noso Señor botóuse a rir dicindo:

—Pois agora come canto queiras e mírate no primeiro regato que atopes.

Así o fixo San Pedro e... tiña toda a cachola pelada.

II

PORQUÉ A LÚA ESTÁ MARXADA

Cando Dios e San Pedro andaban pol-o mundo sei que lles escureceu n-unha senra. Como a noite viña nubra non se vía miga, inda que houbese luar, e San Pedro dou tal cotenada que quasi racha a dida dun pé. Layando, destocóuse:

—¡Válame San Pe..., digo; válame San Xoan! Esa lúa non alumea...

E encarándose ô ceo dixo deste xeito:

Vaite lúa, faite sol
e escrarece este arredor.

No punto, unha albeira craridade delurou sobre da terra. Noso Señoriño que iba diante, ollou no Apóstolo por derriba do lombo decindolle muy mansiño:

—Pero home, sei que eres parvo ¿non ves que estoncias non habería noite?

E collendo unha presa de xabre guindóullo a lúa. Noso Señoriño afitaba; o xabre dou de cheo e a lúa quedóuse esmorecida e escarapolada.

III

PORQUÉ O PAN DE MILLO NON ESPILE.

Cando Dios e San Pedro andaban pol-o mundo díronlles pousada na casa de un marulán.

A dona, muller mui xerpa, recibíunos recachando o fociño.

—Vostedes ¿non serán de xosticia, non? Nin deses que chaman desvestirigadores...

—Señora —atallou San Pedro— somos dous probiños camiñantes que imos pol-a vida, este a percura de unha crus-y-eu na de un galo.

Reparóunos a muller con desconfío e como tiña o forno roxo comenzóu a enfornar petadas que daban xenio. O apóstolo relambíase, porque era algo lampantín, e o marulán dixo a sua dona:

—Muller, fáilles unha bica a estes probes, que están alampando.

—Será das raspas de aquela maseira, e conta que son de pan trigo.

Rosma que rosma, fixo un boliño coma un ovo e deixóuno no remoado. Despois pechou o forno coa trapela rezando o Padre nuestro, e acabado, Noso Señoriño ergueo a man dreita, marmulando:

Millo eres, millo serás,
por mais que te amasen
non espilirás.

Logo que a fornada estivo coita, o boliño medrara hastra volverse fogaza e os pans de millo restaron no seu ser, que dend'aquela nunca mais o millo espeleu.

ARMANDO COTARELO

CHOVE NA EIRA

Chove, chove na eira.
O palleiro durmíuse co sono dos pequenos,
e os fungueiros do carro que fica na ester-
[queira,]
choran con tantas bágoas como choran os
[nenos.]

—

O can durme deitado
debaixo do pendello,
un cocho fura os toxos co fuciño mollado,
e os polos agarímanse na porta do cortello.

—

Chove, chove na eira,
e o ceo de chovere síntese xa cansado,
e orballa pouco a pouco, mentres brisa a
[pradeira]
unha noite de inverno no seu colo mollado.

FERNANDO PÉREZ GÜERRA

Imprenta NÓS, Real 36-1.º, A CRUÑA

P A R D O

ÓPTICO CENTÍFICO

Preguntoiro, 32
SANTIAGO

San Andrés 50
A CRUÑA,

CASA EISCRUSIVAMENTE ADICADA A ÓPTICA CENTÍFICA

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos

Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.

Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

Xa apareceu

o segundo libro de

C O U S A S

por CASTELAO.

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA

e FARMACIA

Pereira, 19

Teléfono 28

OURENSE

Use o novo cristal PUNTAL, fabricación de Zeis,
e escrusiva da

CASA DE LOS LENTES

Plaza Mayor, 18. OURENSE.

Droguería e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luís Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE
Plumeiros **RAFIUM**

De mais dura qu'os de pruma e limpan millor. Véndese en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

Lea vostede

Os Camiños da Vida

por R. Otero Pedrayo.

BODEGAS GALLEGAS, PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE
LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18 - Ourense

SANATORIO QUIRURGICO DE SAN LORENZO

SANTIAGO DE GALICIA

DE LOS PROFESORES

D. Fernando Alsina y **D. Antonio M. de la Riva**

CIRUJANO — GINECÓLOGO

Establecimento dotado de todol-os elementos que exixen a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas da poboazón, moí cerca do paseo da Ferradura

Teléfono número 195

Pra detalles, calquera dos Direitores ou o Médico interno

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás suas altas calidades meicifiás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitismo.

1pta PASTILLA

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabrón da Toxa é o mellor. Honra á Galicia no mundo enteiro

Reembolso

AGUAS DE

MONDARIZ

FUENTES DE GÁNDARA Y TRONCOSO

Propiedad de los Sres. Hijos de Peinador

Véndese en todal-as Boticas, Drogueirías Hotels, Depósitos d'augas minerás, Restaurants e vagós-camas de todol-os trés

As mais indicadas en casos de artitrismo, desnutrizón, diabetes, obesidades diversas, doenzas do aparello dixestivo, anemia e neurastenia

Riquisma auga de mesa gaseada naturalmente.

MONDARIZ - BALNEARIO

a 35 kilómetros de Vigo